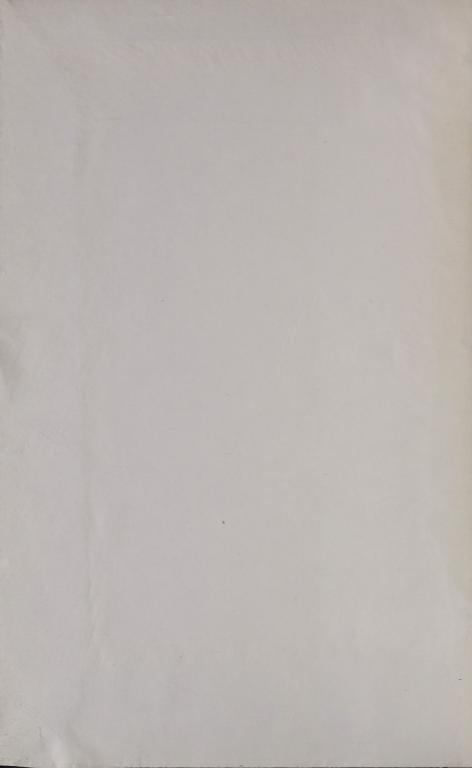

3

31

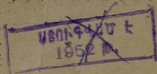

Հ Ա Ն Դ Է Ս

Այցելու թերթն Անհատական Հայրասպետական
ամենայն Հայոց Տեղաւոր ՄԱՏԹԻՆՈՍԻ
ի Հոգևոր Դպրոցն Հայոց Տեղեկաց. ՚ի
16 յունիսի 1859 ամիս

99.

(1)

ВОЗВРАТИТЕ КНИГУ НЕ ПОЗЖЕ

обозначенного здесь срока

372/373 (47.925) ✓

373

7-310

Հ Ա Ն Դ Է Ս

Այցելութեան Ահաբան Հայրապետին ամենայն Հայոց Տեառն ՄԱՏԹՎՈՍԻ 'ի Հողեր Գարոցն Հայոց Տեխասայ. 'ի 16 յունիսի 1859 ամի:

Ի Տպագրատան Ներսիսեան Հայոց Հողեր Գարոցն Տեխասայ ընծայելոյ յազնուական Գեորգայ Աբդրուհոյ:

A = 67874

1859

ՄԱՍԿԱՐ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԾՈՒԿԱԿԱՆՈՒՄ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
20x14

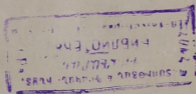
~~Հ.Ս.Խ. 2 ԿԵՆՏՐՈՆԻՍԿՈՍ
ՍՈՐԵՆ-ԼԵՆԻՆԳՐԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԿՈՍՏԱՆՍՆՈՒԼԱ
ՄԱՍԿԱՐ - ԵՐԱՅՈՒՆ~~

5419

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлено было
въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экзем-
пляровъ, Тифлисъ, 18 Іюня 1859 года.

Ценсоръ Кайтмазовъ.

Դ պատրաստական գատաան

Աշակերտք են 80 ՚ի թիւս ու
բոց սրգեգիրք 7 :

Հայոց ընթերցանութիւն .

Սուսոց ընթերցանութիւն .

Պ . Յարաբեանց .

Պ . Պրոշեանց :

Սերակացուք :

Առտ Էրեւանցի . Պ . Տէր Յուսէփեանց

Արարիչ Էրեւանցի . Պ . Տէր Ղազարեանց

Արբ մեծ Հայրապետը անցանելով պոշտով մինչեւ ինչ , որոց վրա տարածած էր կարմիր մահուտ , մերձեցաւ դահլիճի դրանը գտաք երաժշտաց երգեցին քաղցր եղանակաւ շարականն : : Հրաշափառ Աստուած եսյլն , և պստղիսի բերկրապատար և միանգամայն սրտաշարժ հանդիսիւ վեհափառ Հայրապետը մտաւ դահլիճը և բաղմեցաւ նորա համար պատրաստեալ տեղումը :

Նորին վեհափառութեան հետ էին՝ Առաջնորդ Արատանի և Իմէրէթի Սարգիս Արքեպիսկոպոս :

Եւսկին Առաջնորդ Անդրեանուպօլսոյ Սարգիս Արքեպիսկոպոս :

Առաջնորդ Հաշտարեանի Սասթիս Արքեպիսկոպոս :

Առաջնորդ Աեսարաբից Վարբէկ Արքապետ Այվաղեան :

Օտերուհաղարդ Սարգիս Արքապետ Թեոփորեան : Այց վարդապետք , աւագ երիցուէք , քահանայք , սարկաւազուէք և աշխարհականք :

Յետ աւարաման շարականին գլխաւոր վարժապետ Հայոց դպրութեան Յակոբ Արեւնեանց համբուրեալ զսուք սջ Հայրապետին ելաւ ամբիսնի վրա , և սրտառու ձայնիւ կարգաց հետագայ ճառը :

ՎԵ՛ՆՎԵՆՈՒ ԶԼՅՅՐԵՊՆ՝Տ՝

ԵՒ ՎՍԵՄԱՊԱՏԻ ԱՅՅԵԼՈՒՒՔ՝

Թերևս ոմանց անհաճոյ և անհանձար երևեսցի նորօրինակ սճ բանիս, զորմէ բուռն հարկանելոց եմ: Թերևս ՚ի սերկեան առուր բաղումք կամին լսել յիննն ճարտարութեա զարձուածովք բանից և անտառացեալ յորդու թեամբ մակադրականաց բերիլ ՚ի դրուատ շնորհաւորու թեան Չերում գալըստեան, և ընդ նմին շոյլել ՚ի մարդահաճոյ գովոյթ Չերոց բարեմասնութեանց, միանգամայն ստանձնեալ զսաշտօն բեմբասաց տտեհախօսի, և կենտագիր պատմաբանի: Այլ ես կացեալ յատենի արդարամիտ ժողովոյ, ևս առաւել առաջն Վահագլխի նորին, որ ցանկայ, որ ճգնի, որ զամենայն ջան ՚ի գործ դնէ առնել զազգ իւր բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ, ՚ի բաց թողում զանօգուտ շարահիստութիւն բանից, և ըստ իմում կարի զմերկապարանոց ճմարտութենէ և զանփառունակ օգտակարէն ճառել լաւ վարկանիմ:

Առ այս ստիպէ զես և ժամանակիս պատեհութիւն զի սւր, և երբ արդեօք կարեմ ՚ի հանդէս հանել զայն՝ զոր հանապազօր յեղձեղեմ յունկս մատաղերամ իմոց սանուց քան յատենի պատկառելի ժողովոյս, որպէս զի հաստատեսցին թերակիրթ խորհուրդք նոցա, թէ արդարեւ ճմարտութիւն է այն՝ որ յանշուք աթոռոյ դասատան քարոզի ՚ի լուր նոցա միայն, և որ ՚ի մէջ վսեմապատիւ ժողովոյ յամբիոնի առենախօսութեան դտանէ զտեղի:

Այս երկրորդ անգամէ, Տեանք իմ, զի բարեբաղդ գըտանիմ, կամ իսկապէս ասել, հարկ ՚ի վերայ հասանէ ինձ յայս օրինակ առենախօսութիւն հանդիսանալ: Չորեքտասան ամօք յառաջ յայց ելաննէն արժանայիշատակ Հայրապետին՝ Աերսիսի սոյն այս Վալրոցի, առաջն պատկառելի կերպարանաց՝ Աորաբեմբասաց եղէ ըստ ժամանակին պիտոյից, եղճանելով զկարծիս անուսումնութեան աղգիս, յորում և անյեղլի փաստիւք առաջն արարի. թէ որքան կարեւոր է մեզ այժմ կարգաւորեալ ուսմամբ կրթել զորդիս մերս: Այլ թէպէտ ախորժունկնդրու թեան հանդիպեցան յայժամ իմ բանք, այլ թէ զի՞նչ տպաւորութիւն գործեցին, և զի՞նչ եղեն արդիւնք այնոցիկ, ժամանակակից վէպք կարեն յերևան հանել, և

ապագայ մերոց սերնդոց քարոզ լինել :

Այժմ 'ի կրկին կոչ իմ 'ի սոյն ասպարէզ շտաբեալ տարակուսիմ, թէ ուստի սկսայց, զի՞նչ խօսեցայց, և սուր եղբերեցից զբանս : Քանզի տեսանեմ զժամանակն սուղ և դիւրագարձ, զպէտս և զկարիս ազգիս զանցեալ քան զչափ, զմիտս և զխորհուրդս համազգեաց տարբերս 'ի միմեանց, և որ առողելին է քան զամենայն և կորուստ ազգի և ժողովրդեան, երկպառակուսի 'ի մէջ համահայր և համամայր եղբարց :

Այլ ահա՛ այտօքիկ ամենեքեան խուռն ընդ առաջ ելեալ մտացս ուշոյ, շլացուցանեն զխորհրդոցս տեսարանս : Այլ զի՞նչ, յայտոցիկ դժուարութեաց ընկճեալ լռեցից արդեօք, զն անդր, երկչոտութիւնն նշան է տկար հոգւոյ, իսկ յուսարեկիս թիւնն կենդանւոյն մեռելութիւն :

Հապա՛ սպաստանեալ յօժանդակութիւն հոգւոյ ազգասիրութեան և 'ի Չեր, Քահանայապետ մեծ, ներողամբտութիւն առ իմ անուշառ յանդգնութիւն, սկսայց զգժուարարոյժ և զկարի վտանգաւոր հիւանդութիւն ազգիս առաջի առնել Չեզ, իբրու հմուտ և կարող բժշկի, հիմն եղեալ ճառիս քբան սքանչելւոյն Ազիշեայ ո Օրգութիւնն է մայր բարեաց, անգուղութիւնն ծնող չարեաց, զոր և բաժանեմ յերկուս զլուխս. յառաջնումն, թէ զի՞նչ է զուղութիւնն և օգուսք նորա, զի՞նչ անգուղութիւնն և վընասք նորա. իսկ յերկրորդումն, թէ ուստի եմուտ առ մեզ անգուղութիւնն, և ի՞նչ կարեօք արտալած առնել զայն, առաւել սովորական բառիք արտաբերեալ միտ թիւն և անմիտ թիւն : Այլ որ աղաչեմ զխորժ մտադրութիւն Չեր և զքաղցր ակնարկութիւն. հաւատացեալ աներկբայ, թէ հողին ազգասիրութեան է առաջնորդ ինձ յայս ձեռնարկ, և նոյնն սատար իմում տկարութեան :

Ինարան ճառիս, Տեա՛րք, այն իսկ է, զոր Աբարչագեան բնութեանս ընդ շնչոյն կենդանութեան սպասորեաց 'ի տախտակս սրտից նախաստեղծիցն, այլ զի այն զիր եղծաւ, ապականեցաւ յառաջին իսկ ծննդոց նոցա առեալ զսկիզբն, վասնորոյ ամենաբարին բնութեամբ կրկին զբռնմեալ զնոյն մատամբ իւրով 'ի տախտակս արեւոյնս ետ մարդկութեանս 'ի ձեռն Սուլսիսի, որ հաւատար աւառուած իբրութեան համարեալ զընկերսիրութիւնն առայ և նման նմին սիրեցես :

զընկեր քո իբրև զանձն քո, բայց մարդիկ՝ կարծրագոյն քան
 զքար դառալ, և զնովիմբ պատուիրանսս զանց արարեալ, և
 դահիճք եղեն միմեանց մինչ զի ինքն անհաւն: Ահրն էջ յերկ-
 նից, արեամբ Արաչին իւրոյ կիբեաց զայն, և ՚ի ճակատ իւ-
 րոց հաւատացելոց գրոշմեաց և: Գայամ ծանկեցն զձեզ մար-
 դիկ, թէ իմ աշակերտք էք, զի սիրեաջիք զմիմեանս, և ահա՛
 նոյն իսկ բանք են, զոր նովին մտօք, այլ ոչ նովիմբք բա-
 ուիք կրկնէ ճշգրտաբանն Աղիշէ և: Միտ թիւնն է մայր բա-
 րեաց, անմիտ թիւնն ճնօղ չարեաց:

Օ այս ասաց երանելին, ինքն իսկ ականառես եղեալ
 հոգեպարար արդեանց միտ թեան. յաւուրս Սաակհայհոյ և
 վարժապետաց իւրոց Սահակայ և Մեսրոպայ, Ատես՝ թէ երբ
 քաջ հովիւք զնէին զանձինս իւրեանց ՚ի վերայ ոչխարաց,
 քայլքն ոչ կարէին մերձենալ առ նոսա, Ատես՝ թէ երբ
 հովիւք զգաւազան իւրեանց ոչ ՚ի գործի բռնաւորութեան,
 այլ ՚ի նշան սիրոյ առնուին ՚ի կիր, հօտքն յառաջին իսկ
 լուր քաղցրաւաչ սրնդի նոցին մակաղէին զնոքօք: Ատես՝ թէ
 երբ ոչխարքն լեկն ձայնի հովուաց, հովիւք մտխադարձ սի-
 տով չ' թողուին ումք յափշտակել զնոսա ՚ի ձեռաց իւրեանց
 Ատես զայս ամենայն, և խրախանայր յանձն իւր ընդ բարօ-
 րութիւն աղգիս:

Այլ աւանդ, ոչ ընդ երկար եղեն նորա այս հրձուանք,
 քանդի իսկ թիւ հայեցաւ յայս ամենայն թշնամին մարդիւ-
 թեան, և խանդացաւ Հայեցաւ, թէ այգիք Հայաստանի
 ծաղկին թէ Հայաստան ջրօյն կենաց սուղեալ զանմահու-
 թեան բուրէ գհտո, թէ Արբուսի Վաւազանն միացեալ Է
 իրիչական Արաչին և դառք հոգեւորականաց միաշունչ ընդ
 իշխանաց և ընդ առակին զՀայաստան ունին փոխել ՚ի նոր
 Կիմն Աղեւմ, քսամենցաւ յանձն իւր, խորհեցաւ ընդ երկար
 և սպա քաջալերեալ զանձն իւր ասաց, Անդէր են իմ այս-
 ձափ վարանք, ընդէր է ինձ այս սարսափ, այն ՚ի փայլել
 բրիտաննէութեան յայս աշխարհ անձեռնհաս եղէ խափան
 վնեւ այնմիկ, թե և շատ ջանացի, անձեռնհաս եղէ. զի
 երկնային զօրութեամբ զնոսորեալն Պարթև զամենայն նետս
 մուխս իմ խորտակեաց, և չ'էր յայնժամ իմ մեծ կորուստ,
 զի աղխութիւնն ոչ անագան ունէր առնել զնոսա կրկն
 իմ երկրպագուս: Այլ այժմ, զե՛նչ է այս, զի առ պատ-

ուանդանաւ խոչնի և առ արքունի գահոյիւք սկսաւ վառել ջահ իմաստութեան, այս ջահ զամենայն մեքենայս իմ խայտառակելոց է, եկ' ուրեմն 'ի շիջումն սորին ջանացայց և յայնժամ անշուշտ իմ է յողթութիւնն:

Օ այս խորհեցաւ և իսկոյն ձեռն 'ի գործ եղ, հիմն յարե կործանել զուարճացեալն զայն 'Արախտ: Սերմանեաց զորսմն չարութեան յագարակն սուրբ: յարոյց զթագաւորն հակառակ կամաց և բարի խրատաց հայրապետին: յերկուս և յերիւ խումբս բաժանեաց զնախարարս, 'ի մանր ծռէնս պատառեաց զխաժամուժն: յամենայն ծակ դարանամուտ եղև: յամենայն տունս զհուր խռովութեան ելոյց: զամենայն ունկն 'ի յորդոր մտաբանութեան և սիրոյ եկից: միալ բանիւ փոխեաց զխաղաղիկն Հայաստան 'ի ծով հողմայոյզ: Օ սրոյ զախուր կերպարան առաջի առնէ մեզ, ողբալով հանդերձ Սեղուն Հայաստանի, ալև որն Խորհոյ Երանդի յամենայն դասս մտաբան տիրեցին մեզք և անկարգութիւնք, և ոսկեդարուն այնորիկ տայծառ կերպարան փոխեցաւ 'ի արևբատեակ զոյն ժանգոտեալ երկաթոյ, յայս ամենայն դարձագարձ վիճակ ազգի և ժողովրդեան իւրոյ նրբաղնինն աչք հայեցեալ երանելին Աղլէ, ասաց: Ստութիւնն է մայր բարեաց, անմութիւնն ծնող չարեաց:

Սերմունք այսոցիկ չարեաց միանգամ զտեղն գտեալ 'ի սուրբ ագարակն Հայաստանի, փութով սկսան բողբոջիլ արտաքս, և զարմատս արձակել 'ի խորս, և խեղդել, և յոչինչ դարձուցանել զմնացորդս սերմանց սիրոյ և մտաբանութեան յամենայն տեղիս: Հայաստան դարձաւ 'ի դաշտ արեան: Հայաստան փոխեցաւ 'ի տեղի բարիլնեան խառնակութեան, փակեցան դպրոցք: փակեցան և ճնարտարան լեզուք: տարազիւր եղեն քարոզք ճնարտութեան, և զտեղն առին քարոզք մնար խորէութեան: և եթէ աղքատիկ խրճիթք վանօրէից և մենաստանաց չլինէին ասպնջական և տեղի ապաւինի լեզուի նորին և դպրութեան, այժմ բարձեալ էին և նորա, և մեք բերէաք թերևս զմամութիւն խուժ և դուժ ազգաց: Առարկք զեղեբական գոյժս Խորենեան տխուր քնարին, որ յետ մի առ մի թուելոյ զամենայն անկարգութիւնս և զչարիս մտեալս յայնժամ յաշխարհս մեր յաւելու: Առ ապա յանդիմանութիւն այսոցիկ զի'նչ, եթէ սչ անտես առնել

Լատուծոյ, և տարերց փոխել զհնու թիւնս իւրեանց, սար-
 սափելի տեսարանս: **Լ**յո՛ երբևմն երբևմն սթափեցան Հայք
 'ի մահահրաւէր քնոյ անմարանութեան, յուցան 'ի տեղևս
 տեղիս ճրագունք փառաց և յառաջագիմութեան նորին, այլ
 աւոյղ, զվառումն և զշիջումն նորին մի և եթ քայլափոխ
 վճարեաց: **Լ**մենայն տուն կամ թագաւորութիւն բաժա-
 նեալ յանձն իւր աւերի, **Յ**այնմհետէ խղեցաւ իսպառ-
 կապ մարանութեան և սիրոյ, և աղքն տարագիր յիւրոց Հայ-
 րենեաց, թափառ ընդ օտար աստեղքք, թողեց զմանր մա-
 սունս, յերկուս զլիաւոր դասս բաժանեցաւ, ոչ ըստ պար-
 տուց պաշտաման և եթ, այլ ըստ մնաց, ըստ կարծեաց,
 և ըստ գործաւնութեանց, 'ի հոգեւորականս և յաշխարհա-
 կանս, և այս երկոքին դառք փոխանակ ձեռն օգնականու-
 թեան կարկառելոյ միմեանց, իրբ զգիմամարտ հարմունս տա-
 բուրբերեալ ծփէին զփոքրիկ զայս նաւակ, և չէր որ 'ի միջի
 որ սաստէր հոգևոց և ծովու և դադարեցուցանէր, **Ք**անզի
 և այս իսկ էին կամք տիրող ազգաց, և գրեթէ խորամանկ
 քաղաքադէան **Ս**արխուէլ շնջէր յունկս իւրաքանչիւրոց նոցա
 « բաժանեա՛, զի տիրեցես, » այսինքն վիշեա՛ 'ի մանր մանր
 մասունս, զի դիւրաւ կլցես: բաժանեա՛ զհոգին 'ի մարմնոյ,
 զի մեռցի: անպիտանս գործեա՛ զմարմինն, զի տկարացի հո-
 գին: **Ի**մ չ'են աստանօր կամք, վերս 'ի վերայ վերաց յա-
 ւելուլ, զողջոյն պատմութիւնս ազգիս հետագօտեւ, և զայս
 կամ զայն դասս ազգիս ընդ բամբասանօք արկեալ մեղապարտ
 կացուցանել յապացոյց իմոց բանից: **Օ**չ'նչ ինձ շահ, ա-
 զաչեմ, ստացէք, 'ի հոգեւորականաց կարգէ մասնանիշ առ-
 նել 'ի Սուրմակ, 'ի Բըրխոյ, 'ի Ծմուէլ, 'ի Աիկօլ և
 յայլ անարժան կաթաղիկասունս և յեպիսկոպոսունս: իսկ
 յաշխարհական դասէ յուրացեալն 'ի Աստակ, 'ի Մերու-
 ժան, 'ի Ահան և յայլս բաղումս: **Ա**յլ թէ զն'նչ վը-
 նաօք յայս օրինակ երկպառակութենէ ելին և ելանեն հա-
 նապաղ ընդ առաջ, չ'կք որ զսոս յունողաց անդէտս քանզի
 զնոյնս միայն ընթեանումք 'ի տիրական պատմութիւնս ազ-
 գիս և 'ի ժամանակակից վէպս: վասն որոյ արդարանան լի-
 վին բանք մեծիմաստ **Ա**ղեշեայ « **Ս**իութիւնն է մայր բա-
 րեաց, անմիութիւնն ծնող շարեաց, »

Բեր արդ, մտցնք յերկրորդ գլուխ բանիս, և ցուցա-

նեւ ջանասցաք : թէ ուստի այսօրիկ չարիք եկին, մտին յաշ-
խարհս մեր, և ինչ կարեմք արտալաճ առնել զնոյնս :

Եթէ յանձնէ ինչ խօսեցայց, Տեա՛րք, վասն առաջի-
կայ ծանրակշիռ նիւթոյս, թերևս իցեն ամանք, որք ապախտ
առնիցեն զնորեմբք, և ոչ զնոյն տպաւորութիւն գործիցէ
բանս, որում ցանկամ : Ե՛կ ուրեմն, բազմախորճդ Աշխէ՛ն,
եկ, և յայս նուազ զօրաւիգն հանդիսացիր ինձ, և սքանչե-
լի քոյովք բանիւք ասա՛ : Ըյո ամենայն չարիք մտանեն ՚ի
միտս մարդոյ յանուսումնութենէ, Այ՛ր զրկի ՚ի ճառագայ-
թից արեգական, և տգիտութիւն զրկի ՚ի կատարեալ կենաց .
լաւ է կոյր աչօք քան կոյր մտօքս :

Տեսի՛ք արդ, թէ ուստի՞ բղխէ այս սպախանտարս հիւթ,
տեսի՛ք, ո՛ւր է հիմն և արմատ ամենայն չարեաց : Առարնէք,
զե՛նչ կցորդ է նմին լեզուն հրաշարան : Արդէս մեծ է հո-
զի քան զմարմին, այսպէս մեծ է տեսաւորութիւն մտաց
քան մարմնոյ : Եթէ կարի որ առաւելեալ իցէ աշխարհական
մեծութեամբ և մտօքն տղքատագոյն, այնպիսին ողորմելի է
քան զբաղումս, որպէս և տեսանեմք իսկ, ոչ միայն ՚ի չա-
փաւոր մարդիկ, այլ որ մեծն է քան զամենայն : Թագա-
ւոր՝ եթէ ոչ ունիցի զիմաստութիւնն աթոռակից իւր, ոչ
կարէ ՚ի վիճակին իւրում վայելուչ գով : Իսկ եթէ առ մարմ-
նաւորս այսպէս, նրչափ ևս առաւել առ հոգեւորս : Եւտ
այսօրիկ ՚ի վերայ բերէ և զտարախիւղին վճիռ, Թագաւոր
ոչ զիւր միայն տացէ պարտիս, այլև որոց եղև պատճառք
՚ի կորուստս :

Ահաւասիկ առաջին բանք մեծի վարդապետիս զՍողո-
մոնին առաջի առնեն մեզ զախպս կերպարանաց բանից . իսկ
վերջին վճիռն այն իսկ է, զոր մարդարէն սպառնական ճայ-
նիւ քարոզէ ՚ի դիմաց Ըստուծոյ առ ամենայն իշխանաւորս
: Արդի՛ մարդոյ, դէտ կացուցի զքեզ ՚ի վերայ տանդ խրա-
յելի, լուիցես յինէն զպագամս և սպառնասցիս նոցա իբրև
յինէն : Երբժամ ասիցեմ ցանօրէնն, եթէ մահու մեռանի-
ցիս, և դու ոչ զգուշացուցանիցիս նմա և ոչ խօսեցիս ըզ-
գուշանալ անօրինին, և դառնալ ՚ի ճանապարհաց իւրոց չա-
բաց և կեալ, անօրէնն յանօրէնութեան իւրում մեզցի և
զարիւն նորա ՚ի ձեռաց քոց խնդրեցիցս : Օջարհուրելի պատ-
գամ :

Կամիք տեսանել զսպարոյցս բանից հեղինակիս, եկայք
 առ վայր մի Թոզցոցք զպղծապի պատմութիւնս ազգիս, և
 զարձուցոցք զպէս մտաց մերոց 'ի հին ազգս 'ի հզորս և 'ի
 հաստատունս և տեղեալ և զօրութեամբ: Աւր է աշխարհ
 հաստատունս Հռովմ. ուր զոռ Մակեդոնացիքն ուր լայնածաւալն
 Մարի: ուր և այլ պետութիւնք մեծամեծք. ընդէր չ'են
 նոքա 'ի միջեր ընդէր անցեալ յիշատակք նոցա յարձանս 'ի
 բիրդոսս և 'ի պապիրս միայն դրոշմեալ հատին առ մեզ. վասն
 այն՝ զի ցորչափ իմաստութիւնն աթոռակից էր Թագաորոց
 և իշխանաց նոցա երթալ երթային և զօրանային. իսկ երբ
 տղէտք ունիք փոխանակեցին, անկանս կործանեցան, և բար-
 ձան 'ի միջոյ: Երկուստութեամբ, ասէ Սողոմոն, չ'ենի քա-
 զոք և հանձարով հաստատի, իմաստութիւնն զաշխարհ և
 զերբքանչիւր անձն առնէ երջանիկ, երանի ազգի և աշխար-
 հի, որում կամ իմաստունք տիրեն կամ արօղք զիմաստունս
 ունին ինքեանց խորհրդակից: Իմաստութիւնն է սէր, սէր
 թշտանաց ծնանի զսէր հպատակաց, սէր հպատակաց երջանիկ
 առնէ զազգն և զպետութիւնն, իսկ զէն տղիտութեան է բր-
 նուորութիւն, 'ի բռնաւորութենէ ծնանի երկարաակու-
 թիւն, և յերկարաակութենէ աւերումն աշխարհի կործա-
 նումն Թագաորութեան և իւրբքանչիւր տան, և զի ամե-
 նայն չարիք ընդ որս և անմիտութիւնն ծնանին յանուսում-
 նութենէ, և մայր բարեաց և միտութեան է ուսումն, վասն
 որոյ և յայսմ յալթօղ հանդիսանայ ընաբան ճառիս: Այ-
 տութիւնն է մայր բարեաց, անմիտութիւնն ճոզ չարեաց, և:

Հայք, յանցելոց չարեաց աշխարհ ամենայն առեալ բզ-
 թրատ զգօնութեան ուղղեաց զանձն 'ի վերայ անմիտութեամբ
 կործանեալ աւերակաց նախի հզօր պետութեանց, այլք մի-
 տութեամբ հիմնեցին զերեանց զօրութիւն, զիմաստութիւնն ա-
 թոռակից կալեալ Թագաորք և իշխանք սիրեցին զհպատակս, և
 հպատակք 'ի սիրոյ վեհից առեալ զօրինակ սիրեցին զմիմեանս,
 սիրեցին զգիտութիւնս, յառաջագէմ եղեն յարհեստս, յա-
 ւելան 'ի ճիտութիւնս և բազմացան յոյժ յոյժ. և Թուոյ
 մարդկութեան և զօրութեամբ և իշխանութեամբ:

Հայեցարուք յերբոյական պետութիւնս և զարմացարուք,
 Հայեցարուք, և առէք Ձեզ յօրինակ բարեաց, տեսէք, զի
 ուր առաւելաւ իմաստութիւնն, առաւելան և ամենայն կեն-

ցաղօգուտ բարիք և գիւրութիւնք կենաց, Այն թագաւորք
 և իշխանք սկիզբն արարին բարեաց, այլ թողլուրդք միա-
 բանական սիրով ձեռն օգնականութեան ետան նոցա. բացան
 յամենայն անդին համալսարանի, ճեմարանի, դպրոցք, ուսում-
 նարանք և կրթարանք և յանձնեցան խնամակալութեանց ոչ
 անձնասիրաց ունեց, այլ հայրենասիրաց, լռեցին 'ի նոսա
 հանապաղօրեայ կրօնական վիճք և իմաստակութիւնք, և ըզ-
 անդի կալան ուսմունք և գիտութիւնք օգտակարք և պիտա-
 նիք: Այնուհետև դադարեցին Պղատանեան նրբախօսութիւնք,
 Արիտասէլեան գիմնասօսութիւնք և Աթենեան ճարտարա-
 խօսութիւնք. ամենայն որ մտանել սկսաւ ընդ դրօշակաւ
 հայրենասիրութեան, և ամենայն հայրենասիրաց անյեղլի եր-
 դումն էր: Օ ամենայն անձնական թշնամութիւնս, զկիրս,
 և զգրէժինգրութիւնս դադարեցուցանել, զառանձին սիրոյ
 և զգորովյ ձայն լռեցուցանել և լինել միայն քաղաքացի
 բոլորանուէր հայրենեաց, և յայտ հիման վերոյ կառուցեալ
 շինուածքն Աւրօպոլոյ ոչ միայն մնացին անկործան 'ի հեղե-
 զաց անհաւատութեան և 'ի հողոնց կրօնամեղ կամակարու-
 թեան, այլ բարձրացան և հասին 'ի շուք փառաց և երջան-
 կութեան և զայն զոր Աւրօպոլականք անաղան ուրեմն ծա-
 նեան, հեռատես արծուին հայկազուն հազար ամօք յառաջ
 տեսեալ աւանդեաց իւրոցն « Սրտութիւնն է մայր բարեաց,
 անմիութիւնն ծնող չարեաց, »

Հայք, չ'է և չ'է հերիք միաբանական սիրով սկիզբն
 տանել բարեւոյ իմիք, յարատեւութիւնն է կեանք բարի գոր-
 ծոց, յարատեւութիւնն է պսակ պարծանոց բարեսիրաց, չ'է
 և չ'է այն բարի, որում ոչ ընդ առաջ ելցեն խոչընդատօք,
 ոչ հակառակ յարիցեն թշնամիք, մանաւանդ յազգի՝ որ այն
 ինչ առեալ է զհամ ուտուն և գիտութեան, յարատեւ-
 թիւնն է յաղթող ամենայնի. սակայն ամայեմ ասել թէ
 'ի մեզ պակասէ այս արիւթիւն հոգւոյ, ըստ որում ոչ
 միայն չ'տամք միմեանց զձեռն օգնականութեան 'ի գործս
 բարիս. այլ և խափանարար նոցին լինիլ փառս անձանց ա-
 ռադրելիք, յամենայն ձեռնարկս՝ որք չ'են սկսեալ մեօք, ըզ-
 միտասկարութեան կերպարանս ստեղծանել ջանալք և յայս-
 մանէ է, զի և յայտ դարս բաղում աղգասիրական գործք
 սկսանին 'ի մեզ, այլ 'ի մայր կատարելութեան ոչ հասանին:

Չէ՛ և չէ՛ բաւական միաձայն ընտրութեամբ կոչել զորս
 յատարէզ փառաց, բառնալ յաւս անհատի ուրումն զամե-
 նայն ծանրութիւն բեռանց և մատարն անդամ չ'հպել 'ի նա,
 գլուխն թէ և փառաւոր, թէ և թաթախուն, զեղուն յիմաստս
 չ'կարէ առնել ինչ միայն, լուարնք զինչ առաքեալն ասէ
 Եւրանդե մարմին ոչ մի անդամ է այլ բազում. և թէ ա-
 սիցէ սան, զի չ'եմ ձեռն չ'եմ 'ի մարմնոյ անտի, ոչ այնու
 չ'իցէ 'ի մարմնոյ անտի, Եթէ ասիցէ ունին, վասն զի չ'եմ
 ակն, չ'եմ 'ի մարմնոյ անտի, ոչ այնու չ'իցէ 'ի մարմնոյ ան-
 տի, և թէ ամենայն մարմին ակն էր, ուր էր ունին, և թէ
 ամենայն լսելք էին, ուր էին հոտոտելք: Իսկ մարդարէն
 սքանչացեալ ընդ արդիւնս միարանական սիրոյ ասէր: Օ՛ր
 բարի կամ զի վայելուչ, զի բնակին եղբարք 'ի միասին, որ-
 պէս իւզ, զի իջանէ 'ի գլուխ և 'ի մօրուսն Լ'հարօնի, 'ի մօ-
 րուսացն իջանէ 'ի գրապանս զգեատու նորայ:

Հա՛ք, յիշելով զթերութիւնս և զթերութիւնս մեր ոչ
 երբէք անստաց թողում զանմահ յիշատակաց արժանաւոր
 փառաց մերոց ճառել: Գլխեմ, զի մեք որդիք և ժառանգ
 և մնացորդք եմք այնոցիկ, զորս հինդ զեռեան կրակապաշտ
 Պարսկին խորամանկութիւն և անտանելի բռնութիւն չ'կա-
 րաց յԵտրուշան իւր մուծանել. ոչ Սահմա իւրոյ կեն-
 ցադասէր զուրանին 'ի զոհ մասնելով զհաղալս և զբլբոս ա-
 տակեաց 'ի մզկիթ իւր գումարել, ոչ արեղբաճ զաչակն Հը-
 ուովմ բանալեօք արքայութեան իշխեաց 'ի վարախ իւր ժո-
 ղովել: Ո՛չ պելճն Բլազանդիոն ժամանակեայ արքայութեամբ
 խտաղեալ զաչս ձեռնհաս եղև 'ի դաւիթ իւր ամել: Տա-
 րաք մեք ամենայն զրկանաց և զերութեանց, զորս թշնա-
 մին մարդկութեան մեքենայել մարթացաւ, սակայն կացոք
 հաւատարմ ուխտին զոր կաեցաք ընդ Թագէտի և ընդ
 Գրիգորի և կիքիցսք արեամբ Խաչին Յիսուսի, և յայտմ
 ուխտէ ոչինչ յաշխարհայնոց կարաց և կարէ մեկնել զմեզ
 յաւիտեան: Ե՛յն այսոցիկ սմնեքեան առաքինական հոգ-
 ւոյ են նշանակք, այն փոռք և պարճանք են մեզ սքա,
 այլ լուսնոք զինչ անթմն ընտրութեան ասէ: Եթէ
 ջարթիցեմ զինչս իմ աղքատաց, և մասնիցեմ զմարմինս իմ
 յայրումն, և սէր ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ օգտիմ: Ա՛նք եր-
 կայնս միտ է, քաղցրամայ, սէր ոչ նսխան ձի, ոչ ամբարհա-

ւաճէ, ոչ հպարտանայ, ոչ յանդգնի, ոչ խնդրէ զեւր, ոչ զուզի, ոչ խորհի զչար ոչ խնդայ ընդ անիրաւու թիւն, այլ խնդայ ընդ ստուգութիւն, ամենայնի տեէ, ամենեւին յասայ, ամենայնի համբերէ, բայց արդ մեան հաւատ յոյս և սէր և մեծ քան զստա սէր է, ։ Ըստ որում միտ թիւնն է մայր բարեաց, անմիտ թիւնն ծնող շարեաց, ։

Բարբիթի Հայք, ահաւասիկ ժամանակ ընդունելի ահա՛ օր փրկութեան, ահա՛ կեդրոն միտ թեան մերոյ պատկառելի կերպարանօք հայի առ մի մի 'ի մէնջ խրախանայ. ցանկայք բարեաց, ցանկայք յառաջադիմութեան ազգիս, միացարնք 'ի սէր կոչմանն Յիսուսի, գործակից լերնք նորա այս Օջբարբաբելի, կանգնել պայծառացուցանել զայս տաճար իմաստութեան, որոյ հիմն եղեալ է 'ի վերայ միաբանական սիրոյ, որոյ սկիզբն և կառարած է քարոզ միտ թեան, և վոյթ վանն յառաջադիմութեան ազգիս. Արազան դարք հոգևորականաց բանիւ և օրինակաւ անձանց ջան դիք վանն յառաջադիմութեան ազգի ձերոյ. իշխանք, ուսարնք սիրով իշխել ազգի ձերոյ, փարթամք, զճոխութիւն Չեր 'ի կիրարկէք վանն ազգի ձերոյ. քաղաքացիք, կալարնք ձեզ նը պատակ ծառայել ազգի ձերոյ. արուեստաւորք, զճարտարութիւն Չեր 'ի գործ դիք վանն ազգի ձերոյ, գիտնականք, զզոտէ ազգի ձերոյ հոգացարնք և զնոյն ուսուցէք հանապաղ պիտաճիք քաջ, զի առանց միաբանական սիրով ձեռնառլինելոյ միմեանց չ'կարեմք զազգ մեր յառաջադէմն կացուցանել. ուսումն միայն կարէ առնել զազգ մեր երջանիկ. և ո՛ր ուսումն, ուսումն հիմնեալ 'ի վերայ աւետարանական հոգւոյ, ուսումն, ըստ կարգի բարեկարգեալ պետութեանց, ուսումն՝ որ ոչ զմիւսորեալն. բաժանէ, այլ որ զբաժանեալն միաւորէ ։

Իհասանայապետ մեծ, ահա՛ այսօրիկ են գլխաւոր և նիւթական առարկայք այսր մերոյ փոքու պարաիլի, ահա՛ մեծաւ ակնկալութեամբ մտանեն ընդ պաշտպանութեամբ Չերով դաստիարակք և աշակերտք վարժեալք և սնեալք այսու հոգւով, ահաւասիկ Չեզ նահատակք վանն սուրբ կրօնի իրեանց, և վանն անխառ պահպանութեան հայրենի օրինաց, ահա՛ անձնագիր Կարաիլոսք վանն պահպանութեան եկեղեցւոյ ազգութեան և լեզուի իւրեանց, ահաւասիկ մեք առա-

բեւ՛ զմեզ , մի՛ հայլիք 'ի խակա թիւն հասակի սոցա • ըստ
չորեքասանամեայ մարդարկին պատրաստք են 'ի պահպա-
նա թիւն հայրենաւ անդ կրօնի անկանիլ 'ի դարն առ ի ծոց •
Ընդ երկց մանկանցն պատրաստք են 'ի հնոց հրոյ արկանել
դանձինս , բան վաթմանկանդնեան պատկերին ամբարտա անա-
թեան պաշտօն տանել : Մի՛ հայլիք 'ի սակաւա թիւն թոց
սոցա , բազումք յառաջ բան դատա այսու հոգւով անեալ
և վարժեալ մեկնեցան 'ի սոցանէ անգիտա , այլ ոչ հոգւով ,
սորա հանապօղբ լսեն զբաժուլերական բան վրկչին աշխար-
հիս Մի՛ երկչի՛ք հօտ փոքրիկ , զե հաճեցաւ հայր ձեք
տալ ձեզ զարքայա թիւնն , : Բան սոցա և գործ այն զա-
ռաջինն բերէ զմանա թիւն փոքրագոյն հատի մանանխոյ , այլ
եկեացէ ժամանակ զե անչափ աճեցոյին , մինչև թոցնոց երկ-
նից լիցի ընդ հովանեաւ նոցա բնակիլ • Ընկալարնք զստա ,
'ի գող Չերս , սասանեցէք նոցա սք արգելուն զստա , առէք
'ի զերկս խնամոց Չերոց և օրհնեցէք դատա և ահա՛ ամե-
նայն ինչ կատարեալ է • օրհնեցէք զամենեւեան սք բանիւ
և գործով օժանդակք եզեն զարդացման մերս այս փոքու
պարտիղի , ոչ սք 'ի մէնջ պարծի յիւր արարս , ծառայք ան-
պիտանք էաք , ոչ գոր պարտն էր , այլ գոր մարթ էր առ-
նել արարաք , 'ի Չէնջ հրամանք և 'ի մէնջ յանձնառու-
թիւնք , 'ի Չէնջ կամք և 'ի մէնջ գործ : Բանդի քաջ զի-
տեմք , զե միա թիւնն է մայր բարեաց , անմիտ թիւնն ճնօղ
չարեաց , :

Իսկ ես հասեալ յարեւուստ իմոց կենաց , թերևս և
յայս վերջին նուազ առաջի արարեալ զեղձ հոգւոյ իմոյ ա-
ռաջի այբբանեաց ազգասիրաց , ազաչեմ զՉէզ որդեակիք
լմ , համբարձէք յերկինս առ աթոռ Ամենակալին զաչս մը-
տաց և հոգւոյ Չերոյ , և սրտասուախառն պաղատանօք հայ-
ցեցէք զթմա թիւն ամենակալին , տալ մեծի քահանայայե-
տիս մերոյ զերկար կեանս և խաղաղականս • զօրացուցանել
զԱս 'ի մեծի և 'ի ծանրատար յայսմ պաշտաման • ի բով
աներևոյթ զօրութեամբ օժանդակ լինիլ ամենայն բարի խօր-
հրօգոց և գործոց Սորա , և մեզ ամենեցուն տալ զհոգի
հնազանդութեան սիրոյ և միաբանութեան 'ի պարձանս ե-
կեղեցւոյ , յառաջողիմու թիւն ազգիս և 'ի փառս անուան-
մեծին Աստուծոյ , որ է օրհնեալ այժմ և յաւիտեանս ամէն :

Արմենի թե աւարականն էր յերաւել, Ահհա՛փառ Հայրապետի կերպարանաց վրա վայլում էր նորա ներքին զգացմանց արտահանն ախար, չորս բոլորքը մտիկ տալով կը աւանանէր իւր սիրելի սրգիքը զարդարեալ արքանահանն փառաւորն շաններով և սղիսրեալ ազգասիրական և անդեամբ. իւր հանդէպը կը աւանանէր մատաղերամ աշակերտաց դասքը համեստ կերպարանք. կը յեւր նոցա վարժապետի բերանից իւր վաճաղած միտ թեանն ձայնը և խոստումն պատրաստութեանն նոցա նահատակ հանդիսանալ ՚ի պահպանութիւն հայրենաւանդ կրօնի և ազգա թեանն, և ո՛վ կարէ գրով պատմել Հայրապետին այնժամու համակերպութիւնը ընդ ժողովականաց, և ժողովրդականացը ի Հայրապետին:

Յետ աւարականն ճառին դասք երաժշտաց երգեցին շարականն « Այսօր երկնայինքն ուրախացան և այլն», Յետ այնորիկ Ահհա՛փառ Հայրապետը ազգու ձայնիւ և հողեկան արտա թեամբ սկսաւ հաստատել վերոյ ասացեալ ճառի ստուգութիւնքը և դնելով բնաբան թէ « տեսաւ որութիւնն աչաց հաւատարմագոյն է քան զլուր ականջաց», շնորհակալ էրաւ Հոգարարձուաց, տեսչի, վարժապետաց, ուսուցչաց և այլ գործավարաց Վարացին աշխատութիւններից, յորդորեց զնոսա յարաանել իրանց ջանքը չը մտիկ տալով խօշնդակներէ, օրինակ բերելով Վարիգորի Սողխարստի գրածը, թէ պարտեզպանը երբ կոկոսէ երկիրը հերկել, քարերը կելին, քարերը մի կողմը կը զցէ և իւր աշխատութիւնը կը շարունակէ. սերմանածի մէջ փշեր կը բուսնին՝ փշերը կը հանն մէկ կողմը կը զցէ և իւր աշխատութիւնը կը շարունակէ. և այսպիսի յարաանու թեամբ անբեր երկիրը բերրի և շահաւէտ կը դարձուցանէ: Յետոյ օրհնեց և աղօթեց վասն հողոյ նախորդի իւրոյ հանգուցեալ Ներսէս Հայրապետին, կոչելով զնա այր հաւասար Ներսիս Շնորհաւոյ: Օրհնեց մատաղերամ աշակերտաց դասքը և ընդունելով զնոսա իւր հովանաւորութեան տակը, խոստացաւ որ ինչպէս մինչև ցայօր ուր և եղեալ է, իւր առաջին հոգսը արել է: և ուսման րանաց պայժաութիւնը. նոյնպէս և այժմ կերպիւ պիտի ջանայ այս դպրոցի պայժաութեան, աշակերտաց բարօրութեան և իւր ազգի յաւաճագիւնութեան համար:

54870

Յետ աւարականն հողեշարժ և բեկորարար խրատաց

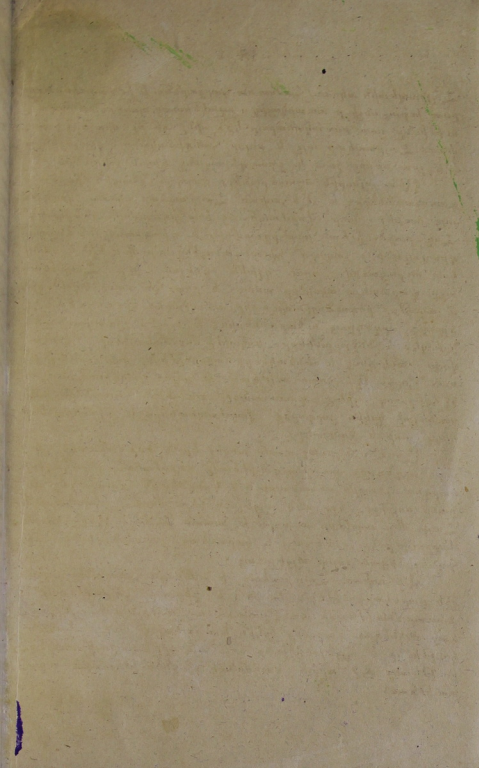
Հայրապետին սկսաւ համառօտ հարցաքննա թիւն աշակերտաց
ըստ իւրաքանչիւ ը առ արկայից, աշակերտաց պատասխանատա
ութիւնը շատ բաւականարար էր, մինչ զի ոչ միայն Ա Ե հա
փառ Հայրապետը այլ և բոլոր հանդիսականք վերջեցին ,
թէ լրածներից շատ և շատ գերազանց գտան տեսածները :

Յետ այնորիկ աշակերտները կարգաւ գնացին իւրեանց
դասատունները, և Ա Ե հափառ Հայրապետը սկսաւ կարգաւ
այց առնել . նախ՝ վարժապետաց խորհրդարանին , երկրորդ՝
Հոգաբարձա թեան խորհրդարանին և զբաղրանոցին, երրորդ՝
զբաղարանին, չորրորդ՝ հիւանդանոցին, ուր մի և եթ հիւանդ
կար աչքացաւով , որոյ գլխին դնելով իւր Հայրական
աջը փարատեաւ աղօթքըր ասաց, և ըստ հաստաց աղօթայլին
և աղօթքըր ընդունողին միւսօրը առ աղջացաւ հիւանդը, հինգ
երրորդ՝ սրգեղբաց ննջարաններին, և որպէս հիւանդանոցի,
նայնպէս և ննջարանների, երկաթի մահճակալները (կառա
ված) անկողնոց և սենեակիների մաքրութիւնը շատ հաճելի է
տան Նորին Ա Ե հափառութեան և բոլոր հանդիսականաց :
Ա եցերրորդ՝ հինգ դասաւանդը առանձին առանձին այց
առնելով կրկին յորդորեց վարժապետները և աշակերտները
լինիլ արի և ջանասէր :

Արդէն ճաշուայ ժամը անցել էր և երբ զանդակը հըն
չեց, սրգեղբըր առաջնորդութեամբ հերթակալ վերակացաւ ի
կարգաւ գնացին սեղանատուն և կանգնեցան հասարակաց սե
ղանի բոլորը, երբ մեծ այցելուն ներս մտաւ սեղանատուն
Հայր մեր աղօթքըր ասացին և նստան 'ի ճաշ, Սեղանատան
մաքրութիւնը , կահուց և կարասեաց յստակութիւնը շատ
հաճելի եղան բոլոր այցելուաց :

Ա Ե հափառ Հայրապետը լի ամենայն հրճուանօք դպրո
ցին բարեկարգութեան մասին , և բերանը գոհութեամբ և
փառարանութեամբ առ Արառած առ ստիչն ամենայն բար
եաց մեկնեցաւ դպրոցից կրկին խոստանալով իւր օժանդա
կութիւնը և այցելութիւնը . և այն օրը դպրոցի տարեգ
րութեանց մէջ ոլտի սահմանիլ օր ցնծութեան և ուրա
խութեան :

USՏՈՒԳՎԱԾ Է 1911 թ.
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ
ԳՐԱԳՐԱՐԱՆ
BIBLIOTHECA
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

373

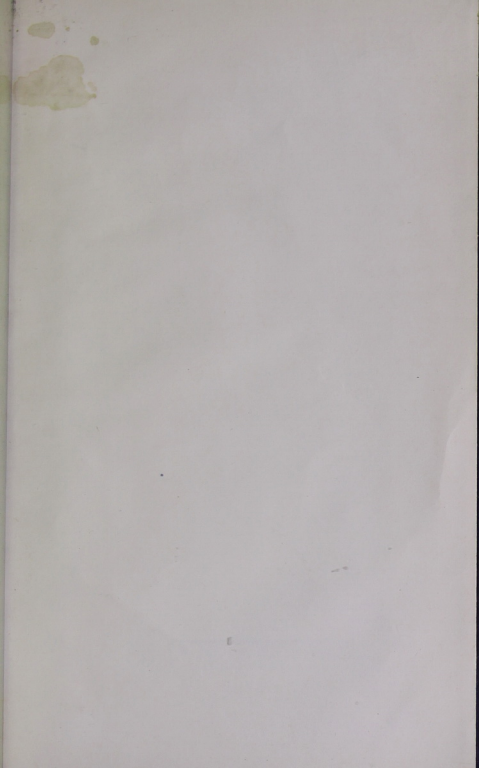
3 31

U. S. P. N. 2

U. S. P. N. 2

U. S. P. N. 2

U. S. P. N. 2

[2m.]

ԱՏՈՒԳՎԱԾ Է 1971 թ.

A ¹¹ / 67824